

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

С Т А Н О В И Щ Е

на тема:

**“БЪДЕЩЕТО НА ТРУДА: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА
НА ЧЕТВЪРТАТА ИНДУСТРИАЛНА РЕВОЛЮЦИЯ”**

(разработено по собствена инициатива)

София, 2018 г.

Икономическият и социален съвет (ИСС) включи в Плана за дейността си разработването на становище на тема **“Бъдещето на труда: предизвикателствата на Четвъртата индустриална революция”**.

Разработването на становището бе разпределено на постоянната Комисия по труд, доходи, жизнено равнище и индустриални отношения.

За докладчик по становището беше определен Пламен Димитров – член на ИСС от група 2 - синдикати, председател на Комисията по труд, доходи, жизнено равнище и индустриални отношения към ИСС.

На своята пленарна сесия, проведена на 19 февруари 2018 г., ИСС обсъди и прие настоящото становище.

1. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

1.1. Икономическият и социален съвет (ИСС) се присъединява към становището на Европейския икономически и социален комитет (ЕИСК) от 04.07.2016 г.¹ относно ползите и рисковете от Четвъртата индустриална революция, потвърждавайки извода, че това е процес, в който ролята на публичния сектор и регулаторите ще бъде ключова.

1.2. ИСС споделя и изразеното мнение в представената от правителството на България концепция² от 11.07.2017 г., че ще настъпят процеси, които ще променят облика на българската икономика, и ние като държава трябва да откликнем на новите предизвикателства по възможно най-добрия начин. Повечето от тях са свързани с дигиталната трансформация на икономиката, която е не само технологична, но и с дълбоки обществено значими последици.

1.3. ИСС препоръчва на държавата възможно най-скоро и в партньорство със социалните партньори и водещи представители на науката да разработи дългосрочна стратегия за посрещане на предизвикателствата и да подготви с адекватни решения навлизането на страната ни в Четвъртата индустриална революция.

1.4. ИСС смята, че стремежът към изграждане на колективно бъдеще, отразяващо общи цели и ценности, както и споделеното познание между отделните държави ще бъдат от ключово значение за това как ще подходим и навлезем в новата индустриална революция. Промените са толкова фундаментални, че от историческа гледна точка човечеството никога досега не е било в епоха, която да носи толкова голямо очакване за просперитет, но и за потенциална опасност.

1.5. ИСС счита, че от голямо значение е наличието на надеждна и предвидима среда за бъдещото развитие на пазара на труда, защитена от появата и въздействието на сериозни несистемни структурни изменения по време на целия преход.

---

¹<http://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/industry-40-and-digital-transformation-where-go>

²https://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/ip/kontseptsia_industria_4.0.pdf

1.6. Освен множеството предизвикателства и трудности пред работещите внимание следва да се обърне и на съобразени с пола мерки за премахване на цифровите разделения в контекста на Четвъртата индустриална революция както в Европа, така и в България. Съществуващите разлики между половете в областта на ученето и образованието може да означават, че жените ще се възползват в по-малка степен от възможностите за заетост в свързани с науките, технологиите, инженерството и математиката професии; по-голяма гъвкавост в работата може да повиши заетостта на жените, но и да има отрицателно въздействие върху качеството на техните работни места.³

1.7. ИСС отбелязва, че основните предизвикателства, пред които са изправени отделните икономики, са: недостатъчна и несъответстваща квалификация на работниците и служителите; нови области и търговски практики, които изискват регулация; риск от загуба на работни места, без да бъдат заменени, по-конкретно нискоквалифицирани такива; липса на адекватни умения, за да се ускори преходът към Четвъртата индустриална революция, както и опасност от възникване на висока и трайна структурна безработица.

1.8. Голяма част от факторите, които в момента променят облика на глобалната индустрия, ще имат значително влияние върху пазара на труда. Анализ на Световния икономически форум (СИФ)⁴ показва, че 65% от децата, които сега започват началното си образование, в крайна сметка ще работят напълно нови професии, които в момента дори не съществуват. С електрониката и роботиката, които превземат множество от процесите в компаниите, ориентирани към бъдещето и иновациите, умните системи ще променят коренно икономиката, но те няма да предотвратят загубата на милиони работни места. Вероятността за висок икономически растеж, несъздаващ достатъчно нови работни места, е напълно реална. Новата индустриална революция има потенциала да подобри производителността, както и живота и качеството на работните места, ако бъде надлежно

---

³ ОИСП (2017 г.). Going Digital: The Future of Work for Women („Цифровизиране: бъдещето на труда за жените“). Информационен документ относно бъдещето на труда.

⁴ WEF. The Future of Jobs: Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution. January 2016.

придружена от стабилен микс от политики за приобщаващ и устойчив, задвижван от иновациите растеж.

1.9. В същото време ИСС отбелязва, че съществуват редица ползи от Четвъртата индустриална революция, като: създаване на качествено нови работни места, откриване на нови сектори, продукти и услуги, дигитализация, интелигентен машинен интерфейс, нови форми на интегриран мениджмънт и не на последно място - рязко повишаване на производителността на труда.

1.10. ИСС споделя твърденията от редица анализи, че трудовата реалност се променя и става все по-сложна и неопределена.⁵ Някои професии могат да бъдат автоматизирани чрез използване на работи с изкуствен интелект, други пък се модифицират към нови форми на труд.^{6,7} В този смисъл традиционните трудово-правни отношения също ще претърпят сериозни промени.⁸ Впрочем индикации за подобни трансформации вече дава т.нар. „икономика на платформите”, където легитимните представи за работодател, работник и трудов договор са трудно разпознаваеми. За да се отговори на тези предизвикателства към уменията на заетите лица, е необходимо да се осигури достъп до обучение и квалификация.

1.11. ИСС смята, че са необходими допълнителни анализи за правни, икономически, социални и всякакъв друг вид ефекти, оказвани от по-бързо навлизащите онлайн платформи, с цел идентифициране и при нужда - превенция и преодоляване на нежелани обществени последици.

1.12. От друга страна, ИСС счита, че развитието на технологиите в ИКТ-сектора ще предостави в бъдеще на правителствата нови инструменти за електронно управление, които биха могли да имат благоприятни ефекти върху данъчните системи (в посока на увеличаване на събираемостта) и

---

⁵ Artificial Intelligence and Robotics and Their Impact on the Workforce, IBA Global Employment Institute, April 2017.

⁶ <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ch/Documents/manufacturing/ch-en-manufacturing-industry-4-0-24102014.pdf> - Industry 4.0 : Challenges and solutions for the digital transformation and use of exponential technologies, Deloitte 2014.

⁷ [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-disruption-digitalization-disintermediation/\\$FILE/ey-disruption-digitalization-disintermediation.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-disruption-digitalization-disintermediation/$FILE/ey-disruption-digitalization-disintermediation.pdf)

⁸ <http://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/industry-40-and-digital-transformation-where-go>

върху системите за социална сигурност и от тази гледна точка – опосредстван благоприятен ефект за намаляване дела на сивата икономика.

1.13. ИСС смята, че при разработването на стратегията на България за преход към Четвъртата индустриална революция трябва да се търси отговор на следните ключови въпроси:

- Какво ще стане с пазара на труда?
- Кои професии ще изчезнат и какви нови ще се появят?
- Кои са необходимите умения и специалности в университетите и в средните професионални училища?
- До какво ще доведе липсата на регулация в някои нови сфери на пазара на труда?
- Какви нови форми на правоотношения могат да възникнат между работодателите и работниците?
- Какви нови форми на защита на работещите трябва да бъдат приети?
- Как биха изглеждали новите системи за социална сигурност?

1.14. Дебатът за това, как да реагираме на дигиталната революция в политически план, обаче ще бъде една от най-решаващите дискусии през следващото десетилетие. Дали универсалният базов доход би могъл да отговори на предизвикателствата на променящите се потребности на пазара на труда, или създателите на публични политики трябва да мислят за схеми за гарантиране на заетостта, които биха допълвали нормалния пазар на труда, или пък преразпределянето на остатъчния труд чрез намаляване на работната седмица би имало смисъл като един първоначален инструмент за ребалансиране – това са само част от вариантите на политически решения, които още днес се поставят на дебат и пилотно експериментират.⁹

1.15. В тази връзка ИСС счита за необходимо създаването на Алианс „За бъдещето на труда и обществото” - в унисон с една от седемте инициативи във връзка с честването на 100-годишния юбилей на Международната организация на труда (МОТ) през 2019 г. Алиансът следва

---

⁹Social Europe: Understanding The Digital Revolution And What It Means by Henning Meyer on 12 June 2017.

да включва представители на държавата и социалните партньори, изследователските институти, университетите, неправителствените организации, гражданското общество и отделни личности, които да дадат своя принос в очертаване параметрите на бъдещите промени, като заедно изградят национална мрежа и организират основните елементи и регулаторни механизми за управление на протичащите процеси.

2. КОНЦЕПЦИЯТА „ЧЕТВЪРТА ИНДУСТРИАЛНА РЕВОЛЮЦИЯ“

2.1. През последните няколко години се появила редица официални изследвания върху предизвикателствата пред труда в контекста на Четвъртата индустриална революция.^{10,11} На тази база бяха разработени и много становища на отделните институции в Европейския съюз (ЕС), в това число и на Европейския икономически и социален комитет.^{12,13} Икономическият и социален съвет на Република България счита за необходимо да се включи в набиращия скорост обществен дебат на национално и наднационално ниво.

2.2. Индустриалните революции се основават на научно-технически открития и качествени скокове в развитието на технологиите и производството. Първата бе на парния двигател, втората на електрификацията и масовото производство, третата на компютъра, четвъртата е дигиталната революция, състояща се в развитие на информационните технологии, съчетани с роботизацията, автоматизацията на задачите, интернет, 3D принтирането, беспилотните коли, генетиката, а в областта на отбраната и борбата с тероризма – дроновете, беспилотните самолети, кибернетичните оръжия и т.н.

2.3. Четвъртата индустриална революция представя нови начини, по които технологията се вражда в обществата и дори в човешкото тяло. Тя е

---

¹⁰Eurofound (2017), Нестандартни форми на заетост: последни тенденции и бъдещи перспективи, Информационен документ за конференцията на естонското председателство на тема „Бъдещето на труда: ролята на цифровизацията, 13 - 14 септември 2017 г.

¹¹ОИСР (2016), Иновативно образование и образование за иновации: силата на цифровите технологии и умения, Париж.

¹²ЕИСК (2017), Ролята и перспективите на социалните партньори и други организации на гражданското общество в контекста на новите форми на заетост, проучвателно становище.

¹³ЕИСК (2017), Изграждане и развитие на умения, включително цифрови умения, в контекста на новите форми на заетост – нови политики и развитие на ролите и отговорностите, проучвателно становище.

последният засега етап от индустриалното развитие на човечеството, която предстои да се случи в отделните региони по света с различен интензитет и амплитуда. Най-общо под тази дефиниция се разбира навлизането на определен набор от нови технологии, които сливат физическия, дигиталния и биологичния свят, въздействат осезателно и предизвикват дълбоки промени в икономическата и социалната сфера.

2.4. ИСС споделя мнението на Клаус Шваб (основател и председател на Световния икономически форум в Давос), който твърди, че голяма част от тази революция ще заемат т.нар. "възникващи технологични пробиви" в области като изкуствен интелект, роботика, интернет на нещата (internet of things), автономни автомобили, 3D-печат, квантови изчисления и нанотехнологии.

2.5. Според ИСС европейският контекст като външна за България среда трябва да се следи непрекъснато и съобразно неговата динамика да се обособят обективни предпоставки за преход към Четвъртата индустриална революция. В този смисъл дедуктивният метод за разглеждане на проблема е много важен с цел изясняване на целия процес.

2.6. ИСС припомня, че терминът "Индустрия 4.0" произхожда от проект на високотехнологична стратегия на германското правителство, който насърчава компютризацията на производството. По своята същност той може да се разглежда или като синоним на Четвъртата индустриална революция, или като нейно по-конкретно измерение. "Индустрия 4.0" бе въведена като понятие през 2011 г. на традиционния от 1947 г. и най-голям в света многосекторен панаир в Хановер. През октомври 2012 г. работната група по Индустрия 4.0 представи на германското федерално правителство набор от препоръки за въвеждане с цел по-лесен и устойчив преход на страната. Членовете на тази работна група са признати за основатели и движеща сила на Индустрия 4.0 в рамките на Европейския съюз и Европа като цяло.

2.7. ИСС отбелязва, че успоредно с навлизането на новите технологии, в света и в частност в ЕС - 28, се наблюдава процес на нарастване на неравенството в доходите, в богатствата, в интелектуалната собственост и т.н. Доказателства за това могат да се намерят в редица

наднационални анализи^{14,15} и доклади на ЕК^{16,17}, становища на ЕИСК¹⁸, официални данни на Евростат и т.н.

2.8. Според ИСС усещането за справедливост в обществата от Европа намалява, а продължителността на отделните политически цикли става все по-къса. Съществува опасност тези процеси да се превърнат в основа за развитие на коренно различни една от друга политически реторики. В този смисъл ангажирането на отделните страни членки с конкретни стратегии за преход към Четвъртата индустриална революция трябва да е дългосрочно, с нужната приемственост и независимо от смяната на изпълнителната власт.

2.9. ИСС предлага подходът към Четвъртата индустриална революция да е не само технократски, но и социален. Социалният аспект на промените е изключително важен, защото балансира процеса на технологичния напредък и растежа, като го пренася и върху социалния живот, в разпределението и преразпределението на доходите. Взаимообвързването на двата аспекта е ключов елемент от прехода на страната ни към следващия етап от индустриално развитие.

2.10. ИСС смята, че сме изправени пред началото на една революция, която коренно ще промени начина, по който живеем, работим и се отнасяме един към друг. По своя мащаб, обхват и комплексност онова, което вече е дефинирано като „Четвърта индустриална революция“, няма аналог в досегашната ни история. Промените са безпрецедентни по отношение на техния размер, скорост и обхват.

2.11. ИСС смята, че вече са налице огромни структурни и качествени размествания във всички отрасли на европейската икономика, белязани от появата на нови бизнес модели, подривното въздействие върху традиционните индустриални отрасли и услуги, реструктурирането на производството, потреблението, транспорта и логистичните системи. По отношение на обществените отношения пък тече дълбока промяна на

---

¹⁴http://www.ilo.org/travail/whatwedo/eventsandmeetings/WCMS_544236/lang--en/index.htm

¹⁵ Bruegel, основавано на изследването от 2013 г. на Карл Фрей и Майкъл Озбърн от Оксфордския университет - C.Frey and M. Osborne. The Future of Employment: How susceptible are jobs to computerization, 2013.

¹⁶<https://ec.europa.eu/research/social-sciences/index.cfm?pg=policies&policyname=inequalities>

¹⁷https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/policy-review-inequalities_en.pdf

¹⁸<http://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/wealth-inequality-europe>

парадигмата относно начина, по който хората се трудят и общуват помежду си. Логично е те да доведат до промени в държавното управление и институциите, системите на образование, здравеопазване, транспорт и много други.

2.12. На европейско равнище съществуват четири принципа за оформяне на Индустрия 4.0: оперативна съвместимост, прозрачност на информацията, техническа помощ и децентрализирани решения. ИСС счита, че е добре тази практика да се пренесе и в България, когато се разработва стратегията ни за преход към Четвъртата индустриална революция.

3. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД ЧЕТВЪРТАТА ИНДУСТРИАЛНА РЕВОЛЮЦИЯ

3.1. Четвъртата индустриална революция е същевременно и възможност и заплаха за производители и работници. С нейна помощ развитите индустриални страни възнамеряват да подобрят своята конкурентоспособност. Това е епохална стъпка – не само в икономически, но и в цивилизационен аспект. Що касае България, както при всеки технологичен скок, така и сега се отваря историческа възможност да подобрим нашата позиция в глобален план, стига да сме достатъчно отговорни и находчиви.

3.2. За да бъдат отключени възможностите на Четвъртата индустриална революция, те трябва да се ползват конструктивно и креативно за преодоляване на задълбочаващото се неравенство, което се превръща в системно предизвикателство през последните десетилетия. Проблемите, които то създава, трудно могат да получат чисто монетарно изражение, тъй като в повечето случаи хората са едновременно потребители и производители, така че иновациите и технологиите ще влияят както положително, така и отрицателно върху благосъстоянието и стандарта на живот. За да стане това, следва да се отключи и впрегне в икономиката потенциалът на обезкуражените и демотивирани лица, както и да се насърчат заетите лица да повишават своите умения и производителност.

3.3. Повече от половината (54%) работни места в ЕС са застрашени от компютризацията през следващите десетилетия. Това сочи проучване на авторитетната анализаторска организация Buegel. То се основава на изследването от 2013 г. на Карл Фрей и Майкъл Озбърн от Оксфордския университет.¹⁹ Според данните на Buegel рискът за отделните страни в ЕС варира между 40% (подобно на САЩ) и 60%. Най-нисък е рискът за северните страни - слабо засегнати ще бъдат Швеция (46,69%), следвани от Великобритания (47,17%), Холандия (49,5%). Най-голям риск съществува за Румъния (61,93%), следвана от Португалия (58,94%), Хърватска (57,9%) и България (56,56%).

3.4. Според други сценарии обаче негативните ефекти на автоматизацията върху заетостта ще бъдат значително по-ограничени. Прогнозата на McKinsey Global Institute²⁰ сочи, че за периода 2016 - 2030 г. този процес на заместване на живия труд ще засегне до 1/3 от работната сила в развитите икономики (напр. САЩ, Германия) и до 9% в развиващите се икономики (Индия, Мексико). Големите страхове според авторите са неоснователни, „защото историята ни подсказва, че трудовите пазари в течение на времето успяват да се адаптират към промените в търсенето на работници, засегнати от новите технологии, макар и понякога с цената на потискане на реалните заплати”. ИСС обаче обръща сериозно внимание върху предупреждението на експертите – много по-голямо предизвикателство ще бъде осигуряването на нужната подкрепа за работниците да придобият адекватни знания и умения в прехода към нова заетост и страните, които не успеят да управляват този преход, могат да се сблъскат с растяща безработица и намаляващи работни заплати.

3.5. Безспорно е, че държавите, които най-рано могат да си позволят новата технология, на практика ще си осигурят и по-ниски разходи за труд и по-висока производителност. Различни изследвания определят приблизително еднакви сценарии за южната периферия на ЕС и новите страни членки от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) като най-рискови по отношение загубата на работни места вследствие на компютризацията. ИСС със загриженост отбелязва множество сравнителни анализи и

---

¹⁹C.Frey and M. Osborne: The future of employment: How susceptible are jobs to computerization, 2013.

²⁰MGI. Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of automation. December 2017 г.

показатели, които свидетелстват за неблагоприятната позиция на България и страните от региона по отношение на дигиталното развитие.

3.6. Това се потвърждава в голяма степен и от Индекса за дигитална икономика и общество (DESI), използван от Европейската комисия за оценка на дигиталното развитие на страните.²¹ Работните места в страни с развита широколентова инфраструктура и електронни умения на работниците, както и широко използване на интернет и цифрови публични услуги, е вероятно да бъдат по-малко застрашени от цифровизацията, отколкото в страните с по-слабо развита цифрова инфраструктура. България е на 27-о място в ЕС - 28 (2015 г., 2016 г.). Страната ни попада в "кълъстера на изоставащите страни" (заедно с Гърция и Франция и всички нови държави членки, освен Естония и Литва) с индекс под средния за ЕС, който нараства по-бавно от този на ЕС като цяло.

3.7. ИСС смята, че предизвикателствата, породени от Четвъртата индустриална революция, ще бъдат най-вече в сферата на предлагането, тоест в сферата на труда и производството. През последните няколко години повечето от развитите държави, а също и някои бързо развиващи се икономики като Китай, преживяха значителен спад в дела на труда като процент от БВП. Половината от този спад се дължи на намалението на относителната цена на инвестиционните стоки, а тя зависи от напредъка на иновациите. Цените на роботизираните устройства падат, което ги прави по-привлекателни за работодателите. В крайна сметка този процес на рационален икономически избор води до заместване на труда с капитала от страна на бизнеса.

3.8. Очертава се тенденция най-големите печеливши от Четвъртата индустриална революция да са доставчиците на интелектуален или физически капитал – новаторите, инвеститорите и акционерите. Нарастващата пропаст в богатството между тези, които зависят от труда си, и тези, които притежават капитала на новите технологии, води до разочарование сред огромен брой работници, убедени, че реалните им доходи може да не се повишат до края на трудовия им път, а също и че децата им няма да се радват на по-добър живот от техния собствен.

---

²¹<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

3.9. Концентрирането на ползите и капитала само в един малък процент от жителите на планетата се изостря и от така наречения „ефект на платформата“, чрез който опериращите в цифрова среда организации създават мрежи, които свързват купувачите и продавачите на най-различни продукти и услуги, като по този начин се възползват от все по-висока икономия от мащаба.

3.10. Последствието от ефекта на платформата е концентрацията на малко на брой, но изключително мощни платформи, които доминират в съответните пазари. Предимствата са очевидни, особено по отношение на потребителите - по-голямо удобство и по-ниски разходи. Също така очевидни са обаче и социалните рискове. За да се противодейства на продължаващата концентрация на капитала и властта в ръцете на дигиталните гиганти, трябва да се намерят начини за балансиране на ползите и рисковете от изкуствения интелект, от цифровите платформи (включително индустриалните), като осигурим откритост и възможности за по-широк кръг от участници в иновациите на микро- и макрониво.

3.11. Според анализа на Световния икономически форум голяма част от факторите, които в момента променят облика на глобалната индустрия, ще имат значително влияние върху пазара на труда, но то няма да е само в една посока. Иновациите ще доведат до създаването на нови работни места и чувствително повишаване на производителността на труда, но в същото време заради тях ще бъдат изгубени много работни места, а в някои области заетите ще страдат от сериозно разминаване между уменията, които притежават, и изискваните за тяхната позиция.

3.12. ИСС смята, че наред с предизвикателствата съществуват и редица положителни европейски тенденции. Прогнозата на Европейския център за развитие на професионалното обучение (CEDEFOP) сочи²², че в периода до 2020 г. в Европейския съюз ще има около 83 милиона нови работни места поради нетното увеличение на заетостта с около осем милиона нови работни места („увеличено търсене“) и около 75 милиона работни места, които ще трябва да бъдат попълнени, тъй като лицата, които

---

²²CEDEFOP (2012). Future skills supply and demand in Europe. Forecast 2012. European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP). Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN978 92 896 1128 2. ISSN 1831 5860. doi: 10.2801/93487. <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications/20633.aspx>

ги заемат, ще се пенсионират или ще напуснат пазара на труда („заместващо търсене“).

4. ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА В БЪЛГАРИЯ

4.1. ИСС смята, че промените в режима на работа вследствие от Индустрия 4.0 ще повлияят на тенденциите в съвкупното търсене и цялостната връзка между икономическия растеж, от една страна, и заетостта и производителността на труда, от друга. Променящият се характер на работните места увеличава риска от трайно намаляване на търсенето на работна ръка. Връзката между производителността на труда и ръста на работните заплати дори сега е трудно уловима, а предвид предстоящите промени нейното установяване и регулиране ще се усложни още повече.

4.2. Както в световен и европейски мащаб, така и в рамките на икономиката ни се наблюдава процес на скъсяване на бизнес цикъла. Различни изследвания твърдят, че той е между 5 и 7 години в отделните държави. В този смисъл ИСС изразява притеснение, че навлизането на технологичните промени с по-бързи темпове само ще ускори процеса по намаляване на бизнес цикъла, което ще доведе до отхвърлянето на много валидни тези по отношение на пазара на труда, които са били адекватни до този момент.

4.3. ИСС изразява опасения, че професиите, които ще бъдат застрашени от дигитализацията в България, са: офисни служители, чиновници, търговия на едро и дребно, транспорт и логистика, рутинни работници в преработваща промишленост, строителство, някои аспекти на финансовите услуги, преводачи, таксиметрови шофьори, отделни консултантски услуги и др. Тези професии представляват голяма част от работната ръка в страната и съществува риск от невъзможност да се намери алтернативна заетост на много хора и съответно от увеличаване на структурната безработица.²³

---

²³CEDEFOP (2012). Future skills supply and demand in Europe. Forecast 2012. European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

4.4. ИСС смята, че вследствие от навлизането на новите технологии в България връзката между икономическия растеж и равнището на безработицата няма да бъде обратна и ще станем свидетели на т.нар. феномен „jobless recovery”²⁴, с който доста държави вече се сблъскаха през последните 5 години. Това би породило съществени дисбаланси на пазара на труда.

4.5. През последните пет години се наблюдава бърз ръст на заетостта в информационните технологии (с 56,2%) и в информационните услуги (със 73,3%). България се намира в челните позиции на Европа по стартиращи предприятия в областта на Информационните и комуникационни технологии. За да се получи обаче търсеният макроикономически ефект, тези т.нар. „старт-ъпс” трябва да се отворят към индустрията, както отбелязва Европейската комисия в един от документите за размисъл²⁵, последвали “Бялата книга за бъдещето на Европа”.

4.6. ИСС е на мнение, че държавата все повече трябва да подкрепя иновациите в предприятията и компаниите от индустриалния сектор, защото страната ни изхожда от много ниско базово ниво. В България инвестициите в научноизследователска и развойна дейност (НИРД) като дял от БВП са на последно място в сравнение с останалите държави членки на ЕС28. В момента те все още са по-малко от 1% при средноевропейско равнище от около 3%.

4.7. От друга страна, влиянието на човешкия фактор върху ограничаването на ръста на производителността ще бъде значително. Това е така, защото компютърът може да става по-ефективен и по-бърз, но човекът не би могъл да се приспособява със същото темпо. В този смисъл възможността за приспособяване на човешката сила ще има известен лагов ефект спрямо нововъведенията, които идват с Индустрия 4.0.

ISBN978 92 896 1128 2. ISSN 1831 5860. doi: 10.2801/93487.
<http://www.cedefop.europa.eu/en/publications/20633.aspx>

²⁴Едновременно нарастване на икономическия растеж и на безработицата. Наличие на положителна корелация между двете вследствие от изместването на фактора труд от производствения процес.

²⁵EC Reflection Paper on Harnessing Globalisation, 14.05.2017.p.17., *„стартиращите предприятия и новаторите в регионите на ЕС следва да си сътрудничат с водещите играчи, за да имат възможност да навлязат в световните вериги на създаване на стойността. Предимствата за производителността, които носят иновативните технологии, следва да достигнат до повече сектори на икономиката.”*

4.8. Предстои мащабно заместване на работните места с нови поколения компютри или роботи. Притеснението остава и от гледна точка на това, колко бързо ще бъдат създадени новите работни места и в какво съотношение ще бъдат те спрямо изгубените конкретно за България. В този смисъл ИСС алармира за опасността от технологична безработица, която да има дългосрочен ефект върху пазара на труда.

4.9. ИСС е на мнение, че на първо място образователната система трябва да се адаптира повече към новите икономически реалности, защото дори в момента тя изостава драматично от потребностите на бързо развиващите се икономически сектори и дейности, които поставят все по-нови изисквания към качествата и уменията на работната сила.

4.10. Освен това ИСС подчертава, че за да следват динамиката на цифровизацията, държавата и социалните партньори трябва да предложат на работниците подходящо обучение за всички възрастови групи и сектори чрез:

- предоставяне на гаранция за обучение на всички работници и осигуряване на непрекъснато обучение на работното място и укрепване на системите за професионално образование и обучение, както и за работници на нестандартни работни места;

- насърчаване на междудисциплинарни умения, включително фундаментални знания, цифрова грамотност, познавателни и социални умения;

- осигуряване включването на нови квалификационни нужди в колективните споразумения за обучение и рамки за оценка, вкл. за електронно обучение.

4.11. ИСС смята, че навременната превенция по отношение на нови механизми за гарантиране на заетостта е от ключово значение за нормалното функциониране на трудовия пазар в следващите години. „Гаранцията за труд” би могла да бъде ефективно използвана за подобряване на секторите на здравеопазването, краткосрочните и дългосрочните грижи, където при настоящите демографски тенденции все повече човешки труд ще бъде необходим в бъдеще.

4.12. Експертният дебат се фокусира и върху търсенето на нови решения, свързани с разпределението на добавената стойност между труда и капитала и преразпределението през фиска. Ако собствениците на работи са „победителите в новия дигитален свят”, то тогава трябва да се търсят и адекватни алтернативи в посока към демократизиране на собствеността (чрез форми на „участие на работниците” и създаване на „специални финансови инструменти/държавни инвестиционни фондове”, приходите от които да бъдат използвани за подпомагане финансирането на гаранцията за труд).²⁶

4.13. ИСС подчертава, че при новите форми на заетост границата между работодател и служител все повече се размива, а това налага цялостно преосмисляне на социалноосигурителното и данъчното облагане като система (видове източници, субекти и финансови потоци). Реформите в тези системи, както и редица други проблеми на регулаторната среда, трябва да се поставят като акцент в контекста на предстоящите обществени промени и дебати.

(п)

проф. д-р Лалко Дулевски

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

---

²⁶Social Europe: Understanding the Digital revolution and what it means, by Henning Meyer, on 12 June 2017 г.